

חומר למחשבה

''הנה באוהל''

מתוך ''ליקוטי שמואל''

מלקט ועורך: ש. אייזיקוביץ

eisikovits1@gmail.com

הגיליון מופיע באתר 'לדעת' וכן ניתן לקבלו לאימייל מדי שבוע על ידי שליחת בקשה. [ל, eisikovits1@gmail.com](mailto:eisikovits1@gmail.com)

058-4852-443

אודה לכם אם תעבירו את העלון לאנשיכם או כתובות של נציג עלון. אשמח לקבל הערות מחכימות ובל"נ אשתדל להתייחס אליהם. גם רשות להדפיס / לחלק / להעתיק / לשמור. - בשעת הצורך הרשות נתונה לאמור מהדברים שבעלון אף שלא בשם יביא גאולה לעולם. כמו כן יש אפשרות. אומרם. אבל הבא להדפיס וידפיס בשם אומרו לקבל כל עלון בכל שפה כמעט שתרצו בתרגום של ווארד .

החיבור הראשון הופיע במסגרת

'מפעל ליקוטי שמואל'

"זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו"

בשעה טובה ומוצלחת, בסייעתא דשמיא, רואה אור ספר חדש ומפעים:

ליקוטי שמואל – חומש בראשית

לאחר שנים של עיון, איסוף, ליקוט ועריכה, יוצא לאור ספר ייחודי המאגד –סוף מעשה במחשבה תחילה את מיטב הקטעים, המאמרים, הסיפורים והמשלים שהופיעו בעלוני פרשת השבוע בשנים האחרונות. דברי חן ושכל טוב, שנבחרו בקפידה וערוכים בטוב טעם, כדי להחיות את הלב ולהאיר את השולחן.

- מתוכן הפרקים: רעיונות מאירי עיניים לפרשיות השבוע • משלים מעוררי מחשבה • סיפורים נוגעים ללב • פנינים להעשרה ולהעברה בשולחן שבת

מתאים ללימוד אישי, למסירת דבר תורה ולשיחה משפחתית

ערוך ומוגש בעמל רב על ידי הרה"ג שמואל אייזיקוביץ שליט"א

כעת למכירה במחיר שווה לכל נפש – כרך ראשון על חומש בראשית

60 ש"ח

בלבד

להזמנה

<https://dash.bookpod.co.il/product/2231>

"הנה באוהל": על נוכחות, השפעה ומנהיגות נשית בבית החרדי

רבקי לרנרעו"ד, מגשרת, מנחת קבוצות לצמיחה במרחב הזוגי

המרחב המקצועי תובע מאתנו לפעול מתוך אנרגיות 'זכריות', אך שימוש ממושך בהן גם בתוך הזוגיות עלול לעמעם ואפילו לדכא את הטבע הנשי הייחודי. במרחב הזוגי מונחת ההזמנה לשוב ולהתחבר לאיכויות הנשיות.

אחת התופעות המרתקות של המרחב הבין-מגדרי בימינו מתרחשת במעבר שבין רשות הרבים לרשות היחיד בציבור החרדי. בעשורים האחרונים, עם כינונה של 'חברת הלומדים' והעתקת עול הפרנסה אל כתפיה של האשה החרדית, נשים נעשות מעורבות יותר ויותר בשוק התעסוקה [1]. מטבע הדברים, הן אינן רק 'פועלות' בזירה המקצועית. הן מתקדמות בסולם המקצועי באמצעות למידה וכישורים אישיים, ורבות מהן מחזיקות בתפקידים משמעותיים בעולם העבודה.

אותן נשים אשר הגיעו לתפקידי ניהול פועלות בזירה הישגית, משימתית ותחרותית. וכך, כדי להצליח בעולם המעשה, במשרדי הייטק, במערכות פיננסיות ובניהול ארגוני, הן מפתחות כלים של אסרטיביות, תכנון אסטרטגי, הישגיות ויוזמה. האשה החרדית של היום מנתחת את המציאות דרך מדדים של יעילות, שליטה ותפוקה. כוחות אלו מזוהים עם אנרגיה גברית. (לקוראים את דברי מתוך נקודת מבט פמיניסטית, אתייחס גם לזווית זו בהמשך.) וכך, בעשורים האחרונים, באופן עקבי ומתרחב, נוצר בבית החרדי דגם חדש שמתאגר את התפיסה המסורתית של אשה הפנויה כולה לנוכחות, הקשבה ובישול ארוחות חמות.

מדובר בשינוי מהותי, שליבתו מעבר תודעתי מתפיסה של עבודה לצורך פרנסה לתפיסה של קריירה ובניית זהות מקצועית. האשה החרדית הקרייריסטית מסתובבת במרחבים שדורשים ממנה דפוסי פעולה של תחרות, פתרון בעיות והפעלת סמכות וכח. אלו ערכים שהיו מזוהים לאורך ההיסטוריה עם המרחב הגברי. כלומר, המרחב המקצועי מזמין את האישה לפתח מיומנויות המזוהות עם הכוחות הגבריים. ערכים אלו לא נשארים במשרד; הם הופכים לחלק מהאישיות, וממילא נוכחים גם בתוך המרחב הזוגי.

שילוב האנרגיות הניהוליות המוכרות מעולם התעסוקה בניהול הבית בימינו עלול להוביל להעתקה ישירה של המודל העסקי-ניהולי אל תוך המרחב הזוגי. הניהול אינו רק "תפקיד מקצועי" אלא דפוס אישיות. התוצאה הישירה של בניית זהות ניהולית היא ניהול הבית תוך שימוש בערכים ובאנרגיה משוק התעסוקה: ניהול לוחות זמנים, חלוקת משימות ומדידת תפוקות והישגים כחלק משגרת הבית והזוגיות[2].

במאמר זה אבקש להתמקד בהשפעת שוק התעסוקה העכשווי על המרחב הזוגי. אבקש להניח כיוון מחשבה לאשה החרדית הקרייריסטית המתמודדת עם אתגרים במרחב זה. אדגיש כי הרעיון שיובא להלן מכוון לנשים המצויות בזוגיות בריאה[3]. מקרה פתלוגי לא ימצא בו כל מענה.

שתי תוצאות ישירות לתופעה זו של בניית זהות קרייריסטית ניהולית.

האחת היא מצב של "ניהול כפול". כלומר, שני בני הזוג פועלים מתוך דפוסי הישגיים, והדבר עלול לייצר תחרותיות ואפילו התגוששות בתוך המרחב הזוגי.

האחרת היא שמתרחש היפוך תפקידים לא טבעי (בדומה ל"עבודת הפרך" שבמצרים)[4]. האשה מנהלת, יוזמת, מתפעלת את העניינים הניהוליים והטכניים לרבות הניהול הפיננסי וניהול ענייני הבריאות, ואילו האיש מבצע את התפקידים היום-יומיים כמו איסוף הילדים ממוסדות הלימוד, בישול והחזקת המרחב הביתי השוטף. אינני קובלת על עצם חלוקת התפקידים הטכנית; ניהול פיננסי או תפעולי יכול להתרחש גם מתוך דיאלוג והקשבה (על כתיבה קודמת בעניין הפערים, ראו במאמר החשוב ובעל הכותרת המוצלחת: "גברים ממיר, נשים מאינטל". האתגר נוצר כאשר הניהול הטכני הופך להכתבה סמכותנית והיררכית שמעבירה את השפה העסקית אל תוך הבית.

תופעה זו מעלה שאלה נוקבת: מהו אם כן הערך המוסף של האשה במצב החדש?

ההבדלים בין המגדרים

בטרם אצלול לנבכי השאלה ואציע כלים להתבונן על התופעה, אבקש להתייחס לביקורת פמיניסטית שמן הסתם תופנה לעברי: מנין לך הסיווג לאיכויות גבריות ולאיכויות נשיות? כל זוג ינסח את האיזון הזוגי והמשפחתי הנכון עבורו באופן עצמאי ועל בסיס נוחות והתאמה אישית. יתרה מכך, חלוקה למרחב גברי ומרחב נשי היא מיושנת ואינה מתכתבת עם שינויי המגמות העולמיים.

אמת, העולם צועד לכיוון הפוך. אנחנו עדים לטשטוש ההבדלים המגדריים, אימוץ נרטיבים של "הבניות תרבותיות" ומחשבה כי ההבדלים בין המגדרים מתמצים רק בהבדלים ביולוגיים, שאף עליהם ניתן כיום לקרוא תיגר. מתוך הכרת הטוב לערכים שהביאה אתה התנועה הפמיניסטית, אבקש לטעון אחרת. הבדלים בין גברים לנשים אינם מתמצים רק בביולוגיה. העולם כולו מתחלק לתנועה גברית ולתנועה נשית.

לא כל הבחנה אנושית זקוקה לאישור מחקרי. יש תופעות שהאנושות מזהה באופן אינטואיטיבי, מתמשך וחוצה תרבויות, משום שהן מתבטאות שוב ושוב בכל מישורי החיים. אין צורך בשום מחקר כדי לאשש את אהבת ההורים לילדיהם, או את ההבנה כי ילדים ומבוגרים שונים זה מזה באופי החשיבה, בדחפים ובאופן ההתנהלות. הפסיכולוגיה ההתפתחותית לא המציאה את ההבדל, היא ניסתה להבין אותו.

משום כך, ההבדלים בין גברים לנשים אינם דורשים הוכחה מדעית. אין חולק כי ראיות מדעיות יתרמו להבנת הנושא וגם ידייקו ויסייגו אותו באופן מקדם, אולם המחשבה כי מתאם בין תכונות זכריות לגברים ותכונות נקביות לנשים הוא מקרי, מופרכת מעצם קיומה.

חשוב לציין כי קיימים גם מחקרים וגם תיאוריות המאששות הנחות אלו. המחקר מצא הבדלים בין מוח גברי למוח נשי [5]. אולם ברי כי המחקר לא יצר את ההבחנות אלא עמד עליהן והמשיג אותן בכלים מדעיים. כמו כן קיים אישור מחקרי להבדלים שבין גברים לנשים מבחינת איכויות ותנועות נפש. בספר "בקול שונה" שפורסם בשנת 1982 עומדת פרופסור קרול גיליגן, שנחשבת מייסדת הזרם הפמיניסטי התרבותי, על ההבדלים בהתפתחות מוסרית אצל גברים ונשים: אוריינטציה של צדק המאפיינת גברים מול אוריינטציה של דאגה המאפיינת נשים. במחקרה מצביעה גיליגן על כך שקיימים דפוסים ממוצעים יציבים בתחומי האישיות, הרגש וההתנהגות אצל גברים ואצל נשים. מקורם של דפוסים אלה בשילוב של ביולוגיה, הורמונים, וכן, גם תרבות.

הבחנה זו אינה נשארת במישור התיאורטי, היא מקבלת ביטוי מובהק בפרקטיקה הטיפולית והחינוכית. בעת ביקור במוסד הטיפולי "רטורנו" שיתפו אותנו גורמי הטיפול בהבדל העמוק שנדרש בשיטות הטיפול בקרב בני נוער, מכורים ומכורות: הבנים מטופלים בגישה היררכית

המותאמת לעולמם של נערים, הבנות בגישה מעגלית המותאמת לנערות. אנשי המקצוע הפועלים הלכה למעשה יודעים לזהות את ההבדל המבני בתגובות ובצרכים הרגשיים של כל מגדר וגוזרים מכך פרקטיקה טיפולית שונה.

אמת, לא כל הגברים דומים ולא כל הנשים נושאת את אותן התכונות, אולם כאשר מתבוננים במציאות הרחבה, ההבדלים מצטיירים באופן מובהק.

אמת, לא כל הגברים דומים ולא כל הנשים נושאת את אותן התכונות, אולם כאשר מתבוננים במציאות הרחבה, ההבדלים מצטיירים באופן מובהק. ניתן לראות באופן עקבי, חוצה תרבויות וחוצה מגזרים כי גברים מעורבים לאורך ההיסטוריה הרבה יותר במלחמות, כיבוש, סיכון ותחרות, ואילו נשים מעורבות הרבה יותר בטיפול, גידול, יצירת קשרים ותחזוקת המרחב האנושי והמשפחתי.

גם בעולם המודרני, שבו הגבולות היטשטשו מאוד, ונשים וגברים פועלים כמעט בכל תחום, עדיין ניתן לזהות נטיות חוזרות בתחומי עניין, בסגנונות תקשורת, בדפוסי קשר, באופן הפעלת כח וביחס לקריירה, להורות ולזוגיות. קשה להסביר את כל הדפוסים הללו בהבניה חברתית מקרית בלבד, בייחוד כאשר היא חוצה תרבויות ומתקיימת גם בעולם שהאבחנות המגדריות הולכות ומצטמצמות. אפשר כמובן להתווכח על הסיבות, הגבולות והמשמעות, אך קשה להניח שהאנושות 'דמינה' אלפי שנים הבדלים השבים וצפים בכל תרבות – גם בעידן שגברים מוצאים את מקומם במטבח ונשים עוסקות בכירורגיית מוח. סביר יותר להניח שקיימות נטיות עומק הקשורות לביולוגיה ולמבנה הקיומי השונה בין גברים לנשים. המחקר יכול לדייק את גבולות ההבדלים, להראות את הקף החפיפה ולהזהיר מפני הכללות גסות, אבל הוא לא יוצר את ההבחנה. היא קיימת בחוויה האנושית הרבה לפני המעבדה.

הבדלים אלו שבין האיש לאשה מפורשים בתורה. הבריאה המקורית של זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם מקבעת את ההבחנה בין המינים, והיא משתקפת כבר בשמותיהם הראשוניים. האדם קרוי 'גבר' [6] ופועל בתדר של גבורה והתגברות. האשה הראשונה בעולם נקראה 'חוה' והיא מגלמת את שורש החיות והחוויה ("אם כל חי").

תפיסה מקראית זו הועמקה והורחבה לאורך כל הדורות, ממדרשי חז"ל, דרך תורת הסוד והחסידות ועד להוגי הדורות האחרונים. תמציתה היא שהעולם נברא דרך שתי איכויות רוחניות משלימות: תנועת ההתרחבות, היזמות והיציאה לקרב (המזוהה במקורות עם תדר ה'משפיע'), מול תנועת ההתכנסות, הפנימיות (המזוהה עם תדר ה'מקבל': כָּל כְּבוֹדָה בַּת מְלֶךְ פְּנִימָה, מלשון כובד, משקל. המיקוד של האשה, בדומה למבנה הביולוגי, הוא פנימי) [7].

הגישה היהודית אינה מבקשת להקטין את האשה או לכלוא אותה בתפקיד טכני, אלא להפך, היא מעניקה תוקף רוחני וקיומי לקול הנשי הייחודי ורואה בו איכות עמוקה, עצמאית ובלתי ניתנת להחלפה.

להנכיח את הנשיות בזוגיות

תרומתן של נשים לעולם העבודה היא עצומה, והתפתחותן המקצועית בזירות הניהוליות מבורכת. אינני קוראת לשינוי המצב הקיים או לדחיקת נשים מתפקידים בכירים. אני מבקשת להציע התבוננות מחודשת על השפעת התופעה על המרחב הזוגי, ולהציג מודל שלישי חלף אלו שהוצגו בראשית דברי ("המודל הכפול" – שני בני הזוג עושים שימוש באנרגיות גבריות, או "המודל ההפוך" – האשה עושה שימוש בכלים גבריים ואילו האיש פועל באנרגיות נשיות).

בעת יצירת האדם פועלים שני כוחות ביולוגיים יסודיים: הזרע והביצית. התבוננות במאפייניהם מגלה שתי איכויות נפש הפוכות ומשלימות, המוטבעות כבר בפיזיולוגיה עצמה. תאי הזרע מבטאים כמות, תחרותיות וחתיירה אל יעד: כארבע מאות מיליון תאי זרע זעירים בכל השפעה, ויש להם כושר תנועה עוצמתי ונחוש. הביצית לעומת זאת מבטאת יחידות והמתנה. מחקרים עדכניים מראים כי הביצית אינה סבילה; היא משגרת אותות כימיים, ממגנטת אליה את הזרע המשובח ומבצעת סלקציה אקטיבית [8]. ניכר כי הדינמיקה הביולוגית הזו של פריצה, תנועה והשפעה מול נוכחות, מגנט ובחירה אינה מקרית. היא משקפת את תנועות הנפש המאפיינות את האנרגיה הגברית והנשית.

המציאות מראה כי מדובר במנעד רחב, ויש נשים שניחנו באיכויות מובהקות של יוזמה, החצנה, מנהיגות והובלה, כשם שיש גברים המחזיקים באיכויות של נוכחות, קבלה, רכות, קשב והכלה. בכל אדם עשויות להתקיים הן האנרגיה הגברית והן האנרגיה הנשית.

יש להדגיש כמובן כי אין מדובר בחלוקה קשיחה. המציאות מראה כי מדובר במנעד רחב, ויש נשים שניחנו באיכויות מובהקות של יוזמה, החצנה, מנהיגות והובלה, כשם שיש גברים המחזיקים באיכויות של נוכחות, קבלה, רכות, קשב והכלה. בכל אדם עשויות להתקיים הן האנרגיה הגברית והן האנרגיה הנשית. הדיון אינו עוסק בחלוקה סגורה או בתפקידים מגודרים, אלא באיזון הנכון ובשאלה איזו תנועת נפש מביא כל אחד מבני הזוג אל המרחב הזוגי.

כיום, נשים רבות מאיישות תפקידים שדורשים הטמעה של איכויות גבריות. אנרגיות אלו עלולות להציף אתגרים במרחב הזוגי. למען לא תצא תקלה מתחת ידי אדגיש שוב: אינני מכוונת בהכרח למעשים, אלא לאנרגיות המניעות את המעשים, לתנועת הנפש שמאחוריהן. לרוב, בזוגיות בריאה

(ראו הסתייגות לעיל) בני הזוג פועלים בראשית הקשר בהלימה לכוחות היסוד. הגבר 'מחזר אחר אבדתו [9]: 'הוא פועל מתוך גינונים התואמים לכוחותיו הביולוגיים (נתינה), והאשה פועלת מתוך כח היסוד הנקבי (קבלה). בני זוג שמוצאים את עצמם מאותגרים במרחב הזוגי מוזמנים לנסות את תנועת השיבה אל דינמיקת היסוד.

חזרה לאנרגיות הבסיס (השאובות מהביולוגיה) יכולה להחזיר את החידוש והריגוש לקשר. חיבור לתכונות הטבעיות, אותן תכונות הנלמדות מהטבע הזכרי ומהטבע הנקבי, עשוי להביא לשמחה ולהפריה של המרחב הזוגי. אני מבקשת להציע לחברותי הקרייריסטיות הפועלות בעולם העבודה: המרחב המקצועי תובע מאתנו לפעול מתוך אנרגיות 'זכריות', אך שימוש ממושך בהן גם בתוך הזוגיות עלול לעמעם ואפילו לדכא את האיכות הנשית הייחודית שבנו. דוקא במרחב הזוגי מונחת ההזמנה לשוב ולהסכים להיות בחיבור עם האיכויות הנשיות. ככל שניתן להן מקום בבית, נגלה מחדש את ההלימה עם כלל חלקי הנפש שלנו. לבד מחיבור לכל חלקי הנפש שלנו, באמצעות הנכחת התכונות הנשיות במרחב הזוגי, נוכל להביא להפריה זוגית. כשאשה מסכימה להתמקם בעמדה ה'מקבלת', שאינה פסיביות כפי שיפורט להלן, היא מזמינה את אישה לשוב אל תדר ה'משפיע'. חזרה לדינמיקה השורשית הזו עשויה לעורר את החידוש והריגוש שהיו בראשית הקשר.

בנקודה זו ראוי להציב הסתייגות חיונית נוספת: אינני פונה לזוגות שבחרו לפעול בשיטת "המודל ההפוך" או ללא קטגוריות כלשהן ומצאו כי טוב. מי שמצאו בדפוסים הללו נתיב המביא אותם לשלום, לקרבה, לאחוה ולשמחה בחיים הזוגיים, אשריהם ואשרי חלקם. אין הדברים מכוונים אליהם. הם מופנים לכל אותן נשים הפועלות בזירות השפעה וניהול בכירות, החשות עייפות מהצורך להמשיך ולנהל גם את המרחב הזוגי, וטרם מצאו עוגן רעיוני שיישב את דעתן. אני פונה לנשים המבקשות לגלות את הדרך שתביא אותן לאחוה, לאחדות ולקרבה זוגית עמוקה, גם כאשר במישור הטכני-ביצועי הן משתמשות בכלים ניהוליים גבוהים או מיומנים יותר משל בן זוגן.

אנרגיה נשית איננה פסיבית

חשוב להבהיר כי אין לבלבל בין אנרגיה נשית לבין פסיביות. נוכחות נשית אינה הימנעות מפעולה או יוזמה, אלא דרך הנהגה שונה: הובלה שעניינה צורת מנהיגות שאינה נשענת על כפייה, סמכות היררכית או הפעלת כח, אלא על תבונה רחבה והשפעה על המציאות [10]. אמות האומה ומנהיגותיה לאורך ההיסטוריה היו נשים אקטיביות ומשפיעות, אולם הן בחרו לפעול מתוך תדר נשי ולא מתוך מאבק חזיתי: שרה אמנו, הגם שהחזיקה בנבואה עליונה, פעלה מתוך נוכחות (הנהגה)

בְּאֵהָלָהּ). וגם כשהבינה שיש להרחיק את הָגֵר וישמעאל, פעלה דרך דיאלוג ושכנוע ולא בכוחניות. גם רבקה אמנו, שהבינה כי יעקב ראוי לברכות, לא נכנסה לעימות ישיר עם יצחק. היא פעלה באקטיביות בשליחתו של יעקב, תוך שימוש בתדר של הזנה וחיבור – וְאֶעֱשֶׂה אִתָּם מִטְעָמִים לְאֶבְיֶיךָ. רחל אמנו פעלה באקטיביות כדי למנוע בושה מאחותה ומסרה לה את הסימנים. בכך השפיעה דרמטית על בניית עם ישראל, בלי לייצר עימות חזיתי מול יעקב. וגם לאה אמנו גילמה מנהיגות של השפעה פנימית. היא לא ניהלה מאבקי כח על מעמדה, אלא השפיעה על הבית דרך תפילה, הודיה וחיבור רגשי עמוק ("עֲתָה הַפַּעַם יִלְוֶה אִישִׁי אֵלַי").

כך גם נשות מצרים – הן הפגינו תושיה מופלאה והצילו את עתיד העם בעומק השעבוד. הן לא עשו זאת במאבק כוחני אלא בהנכחת הכח הנשי בתוך המרחב הזוגי (המראות הצובאות). דבורה הנביאה שהנהיגה את העם כולו עשתה זאת מתוך נוכחות (וְהָיָא יוֹשֶׁבֶת תַּחַת תְּמָר), והגדירה את הובלתה מתוך אמהי (ולא צבאי): עַד שְׁקַמְתִּי דְבוֹרָה, שְׁקַמְתִּי אִם בִּישְׁרָאֵל.

תחת החופה מביטים בני הזוג זה בזה במבט אופקי, עין בעין. לאורך השנים עלולה דינמיקה הזוגית להפוך להיררכית: "למה קנית ככה?" "כך לא משכיבים!" "לא התפללת במניין!"

אשה המבקשת להנכיח את הנשיות במרחב הזוגי מוזמנת קודם כל לשוב לעמדה אופקית. להשיל את תפקידי הניהול והפיקוד ולבוא מעמדה פחות 'יודעת' ויותר סקרנית ומתעניינת. במקום להנחית פקודות והוראות, לעבור לשפה של שיתוף בקושי ובקשת עזרה, ומתן מרחב לאיש לפעול, ליזום ולבטא את כח ההנהגה והנתינה בדרכו שלו. ממש כפי שהביצית פועלת בגזרתה מתוך אנרגיה של נוכחות, שהייה ומגנוט. כך מנהיגות נשית בבית נשענת על אפשר, דיאלוג והזמנה לקשר. (ויתור על מנהיגות והובלה אין פירושה דינמיקה הפוכה של "אב וילדה", שהאשה מוותרת על עמוד השדרה שלה וממתינה לאישור מתמיד מאישה. גם דינמיקה זו אינה מיטיבה את המרחב הזוגי. אולם אין היא מליבת דיון זה.)

נוכחותן המתרחבת של נשים בעמדות הנהגה, השפעה וניהול בכירות במרחב הציבורי והתעסוקתי היא תופעה מבורכת. אי אפשר, ובוודאי אין זה נכון, לנסות להחזיר את הגלגל אחורנית, וחלילה לצמצם את תרומתן של הנשים לעולם העבודה. ההזמנה המונחת לפתחנו אינה להדיר את הנוכחות הנשית מהמרחב הציבורי, אלא לשוב ולהנכיח את האנרגיה הנשית במרחב הזוגי. זהו מהלך שבכווחו להביא להרמוניה פנימית, לשגשוג, ואף לצמיחה מחודשת של הקשר הזוגי.

" [1] שיעורי התעסוקה בקרב נשים חרדיות הוסיפו לעלות ברציפות לאורך כל השנים. כך, אם בשנת 2002 עמד שיעור המועסקות החרדיות על 50%, בשנת 2015 הוא עלה ל-71%, ובשנים 2024-2025 הגיע כבר ל-81%. ראה גלעד מלאך ולי כהנר, בשנתון החברה החרדית 2025.

[2] נראה כי בדור הקודם האתגר המתואר לא היה נוכח בעצמתו כמו היום גם בקרב נשות חינוך העוסקות בניהול (כיתה ובתי ספר), אולי בשל הפער המתואר בין תפיסת עבודה כפרנסה למעבר לזהות קרייריסטית.

[3] זוגיות בריאה לצורך הדיון: זוגיות שאין בה אלימות לסוגיה, התמכרויות לסוגיהן, חוסר נאמנות או מחלה נפשית שאינה מטופלת.

[4] גמרא סוטה יא, ב.

[5] ראה למשל, Ingalhalikar, M., Smith, A., Parker, D., Satterthwaite, T. D., Elliott, M. A., Ruparel, K., Hakonarson, H., Gur, R. E., Gur, R. C., & Verma, R. (2014). Sex differences in the structural connectome of the human brain. *Proceedings of the National Academy of Sciences (PNAS)*, 111(2), 823–828.

[6] דברים כב, ה: לא יִהְיֶה כָּלִי גִבֹּר עַל אִשָּׁה וְלֹא יִלְבֹּשׁ גִּבֹּר שְׂמֶלֶת אִשָּׁה כִּי תוֹעֵבֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כָּל עֲשֵׂה אֵלֶּה.

[7] חכמי ישראל ובהם גם המהר"ל מפראג עמדו על כך שתכונותיו של האדם אינן מקריות אלא משקפות את מהותו. המהר"ל מעמיד את שורש האיכות הגברית על תנועת היציאה אל הפועל והכיבוש, ואת שורש האיכות הנשית על הפנימיות והצורניות השלמה.

[8] על התפקיד האקטיבי, המכוון והסלקטיבי של הביצית בהכוונה ובברירה של תאי הזרע, ראו :: Denissenko, N. L., Fabro, G. & Giojalas, L. C. (2000). The egg as a complex mediator of mammalian sperm function and selection. *Molecular Human Reproduction*, 6(12), 1090–1094; Fitzpatrick, J. L., Willis, C., Devine, A., Hornung, C., Chase, A., Falzone, A., ... & Brison, D. R. (2020).

Chemical signals from eggs attract sperm from specific men. Proceedings of the Royal Society B: Biological Sciences, 287(1928), Article 20200805.

[9] גמרא קידושין ב,ב.

[10] בעניין זה יש להבחין בין מניפולציה להשפעה. מניפולציה היא מנגנון של שליטה סמויה והחלשת הזולת, שבו האדם משתמש בשני ככלי להשגת רווח אנוכי. לעומת זאת, השפעה נשית אינה מבקשת לשלוט, להחליש או לנצל. המניע שלה אינו רווח פרטי, אלא חתירה לבירור ערכי ולהגשמת האמת הרוחנית. הפעולה מתוך תדר של השפעה מנכיחה תבונה היקפית, המאפשרת להניע תהליכים ולחולל שינוי – תוך שמירה על כבוד בן הזוג ושלום הבית.